19 EKİM 1986 YIL:4 SAYI:41 500 TL. (KDV dahil)

nokta

AZİZ NESİN
ÇETİN ALTAN
TARTIŞMASI

MÜSLÜMANLAŞIYORUZ

Büyük din araştırması: Dinsel eğilimler kadar şeriat özlemi de artıyor

İZÜ – İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Beyoğlu'nun ünlü İstiklal Caddesi'ne çıkan sokaklardan biri.Cuma namazı kılınıyor.Sokakta namazın gerekçesi,çevrede "yeterli" cami olmayışı

DİN / NOKTA ARAŞTIRMASI

Müslümanlaşıyoruz

Nokta'nın yaptırdığı 1862 kişilik din anketine göre Türkiye'de son beş yıl içinde dinin gereklerini yerine getirenlerin oranında yüzde 8'lik bir artış yaşandı. Ankete katılanların yüzde 7'si ise şeriatı "olumlu" buluyor. Toplumdaki bu gelişme, gündeme laiklik tartışmasını getirdi

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Hedef ise belediyeyi "ikna" ederek "Taksim'de cami" yaptırabilmek

Kendisini hep Müslüman olarak görmüştü. Ama "Elhamdülillah Müslümanım" demeye başlaması, olsun olsun birkaç yıl öncesine dayanıyordu. "Nedenini, nasılını pek bilemiyorum" diyordu, "Yalnız kendimi gerçek bir Müslüman gibi hissettiğimde kafamdaki sorular beni rahat bıraktı." Modalı bir grup gençtiler. F.'nin bugün bir "hastalıktan" söz eder gibi andığı delidolu gençlik yıllarını birlikte yaşamışlardı. Sevmişler, kolejlere gitmişler, politikaya ilgi duymaya başlamışlar, hayatı kavramaya çalışmışlardı. Ama bugün, 30'larını sürdükleri yıllarda yolları ayrılmıştı. F. artık "Modalı altılının" değil, "İnananların" bir parçası olarak görüyordu kendisini. Karısının İslamın çağrısına yanıt vermesinden umut kesmişti ama, kızını gerçek bir Müslüman gibi yetiştirecekti.

Din, kabaran bir dalga gibi köylerden, kentlerin varoşlarından Moda'ya, F.'ye ulaşmış ve onu da "derya içre" almıştı. Peki nasıl bir dalgaydı bu? Ya da böyle bir dalgadan söz etmek mümkün müydü? Evet, sol ve sağ aydınlar arasında son dönemin en canlı tartışma odaklarından biriydi din. Politika katına oturup yerleşmişti. Ama ya sokaktaki adam, o nasıl etkileniyordu bütün bunlardan? Dinin gereklerini ne ölçüde yerine getiriyor, İslami çevrelerin gündemine nasıl bakıyordu? Kısacası, Müslümanlığın neresindeydik?

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

Her yaştan, her kesimden İslama, dinin gereklerini yerine getirmeye ilgi artıyor

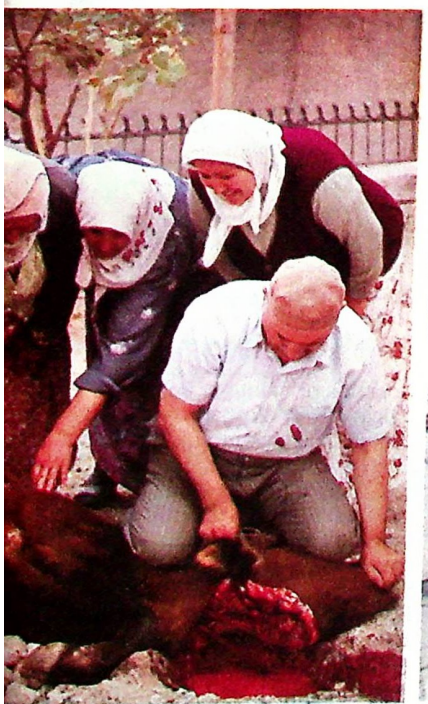

"Demokrasi değil, hayat meselesi"

Türkiye'deki dini akımlara ilişkin yapıtları bulunan siyaset bilimci Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, **Nokta***'nın sorularını yanıtladı.*

Nokta: Sizce son yıllarda dini çevreler atağa kalktı mı? Gelişmeleri nasıl değerlendiriyorsunuz?

Tunaya: Dinci çevre bugün eskisi kadar güçlü değil. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşamasına kastedecek kadar ağır bir akım görmüyorum bugün için. Ama bununla beraber yine de teokratik bir devlet isteyenler var. Bunlar kendilerini çok güçlüymüş gibi göstermek istiyorlar. Bu, çıkarlarına uygun düşüyor.. Bunlar bir birlik içinde değiller. Bunları öyle zannetmek de hatadır. Kendi aralarında çarpışıyorlar, bazen birleşiyor, bazan ayrılıyorlar. Tarikat mensubu kadınlar kendilerini ifade edebilmek için çeşit çeşit renkte çarşaf giyiyorlar. Tabii bunlar kendiliğinden ortaya çıkmıyor, çıkarılıyor. Her ne kadar tehlikeli boyutta olmasalar da Türkiye Cumhuriyeti bugün için kendisini korumak zorundadır. 1923'ten sonra laikleşme hareketi başladı. Din değil ama dinci çevrelerin faaliyeti durdu. Laiklik hareketi yavaş yavaş kök salmaya başladı diyebilirim. Ama dinci çevrelerin körüklediği karşıt akım yine de durdurulamadı, devam ediyor. Daha doğrusu bu akımla mücadele tam olmamıştır.

Nokta: Hem demokrasiden söz edip hem de 'mücadeleyi' sür-

Nokta, bu sorulara sessiz çoğunluktan, sokaktaki adamdan yanıt arıyordu. Bu amaçla DATA Araştırma Şirketi'ne yaptırdığımız anket, gerçekten de ilginç yanıtlarla doluydu. Anket, din konusunda şimdiye dek yapılan araştırmaların en geniş kapsamlısıydı. Altı büyük kentimizde, İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Antalya ve Kayseri'de yürütülen anketle, 1862 kişiye inanışları konusunda sorular yöneltilmişti.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

dürmek! Bu bir çelişki değil mi?

Tunaya: Bir taraftan demokrasiden bahsedip de, bir taraftan insanların fikirlerini söylemelerini istememek.... Aaa, bu ayrı mesele. Ben Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna engel olan muhalifleri değil, menfileri söylüyorum. Muhalefet her zaman mevcuttur, mümkündür. Fakat, Türkiye Cumhuriyeti çağdaş bir cumhuriyet olarak kurulunca, bunun kurulmasına engel olanlarla mücadeleyi söylüyorum. 1. Dünya Savaşı'ndan, Sevr Anlaşması'ndan sonra biliyorsunuz elde bir şey kalmamıştı. Yeni bir Türkiye yaratmak istediğiniz zaman bir bakıyorsunuz karşınızda bu dinci çevre var. İşte bu dince çevreyle mücadele diyorum ben. Çünkü onlar cumhuriyeti istemiyor. Demokrasi meselesi değil artık bu, hayat meselesi. Bu çevreyle mücadelenin amacı yalnız demokrasiyi kurmak için değildi. Fakat devleti kurmak içindi. Uygar bir toplum yaratmak içindi. TC'ye karşıt bütün kuvvetlerle mücadele gerekiyordu. Örneğin 1919'da camilerde "İslam cumhuriyeti olmaz" diye bazı hocalar bar bar bağırıyorlardı. Mesele her şeyden evvel bağımsız bir devletin temelini atmaktı. Yoksa bugün insanlar pekâlâ kitaplar yazabiliyorlar, biz de okuyabiliyoruz. Camiler dolup taşıyor, buna kimse bir şey demiyor. Ve inanın, geçmişte de bir şey denmiyordu.

Nokta: ANAP iktidarının din politikasının dinci grupların serpilmesine destek olduğu ileri sürülüyor. Siz bu görüşe katılıyor musunuz?

Tunaya: ANAP iktidarının din politikası değil, din politikaları var galiba. ANAP politikası tarikatlara, mezheplere karışmamak göz yummak şeklinde görülüyor. Memur alınırken sorulan sorular endişe verici: Bir tip vatandaş isteniyor, teokratik bir devlet içinde yaşamayı tercih eden bir vatandaş bu. Türkiye'de laikliğin tanımında bir anlaşma yok ve galiba da olmayacak. Laiklik yalnızca din ile devletin ayrılması değildir. Laiklik bu ayrımın devlet tarafından kontrolüdür. Eğer sadece ilk ayrımı benimserseniz ortaya kavgadan başka bir şey çıkmaz. Bunu düzenleyecek bir devlet otoritesi, kontrolü şarttır. Bugün ANAP bunu yapamıyor. Bu durum evvelce yok değildi. Ama bugün daha da artmış durumda.

Arap ülkelerinin mali yardımından söz ediliyor. Ne kadar, ne için? Bunu bilemem. Ama Türkiye'deki bu şeriatçi hareketlere yüzde bin beş yüz yardımcı olduklarını düşünüyorum. İran da bu hareketleri destekliyor, herhalde. Benim gördüğüm, Arap sermayesine, bu yoldan dinci akımlara fazla eğilim gösteriliyor.

Nokta: Demokratik bir ortam içinde, şeriatçı akımların tırmanmasına nasıl engel olunabileceğini düşünüyorsunuz?

Tunaya: Hürriyetler sistemi içinde halledilmeyecek hiçbir sorun yoktur. İkna suretiyle, laik eğitim yoluyla, incelemelerle, belgelerle anlatmak, konuşmak suretiyle bu başarılabilir. 1980'li yıllarda idi ki, karşımızda çeşitli baş örtü biçimleriyle bayan öğrenciler görülmeye başlandı. Çok düşündürücü bir olaydı bu. Hâlâ da öyle.

Ben prensip itibariyle onların hürriyetine karışmıyorum. Fakat izledikleri yolun da doğru olduğunu sanmıyorum. Kendilerinden izledikleri yolun nereye doğru gittiğini düşünmelerini istiyorum. Hürriyetleri okutan ve hürriyetlerin güvencesini okuturken tutuklanmış bir hoca olarak hürriyetin ne olduğunu biliyorum. Fakat dinci çevreler hayati bir tehlike gösterdikleri zaman bazı önlemler almak gerekecektir. Söz konusu ettiğimiz çevrelerin ikna sistemleri fazla değildir, ama az da değildir. Onlar uzun bir geçmişe, kökleşmiş geleneklere bağlıdırlar. Din bütün dünyada ve bütün siyasal sistemler içinde yasaklamalara rağmen gücünü muhafaza eden bir müessesedir. Ama bu tehlikenin büyümesini ve toplumun kendisini korumasını istiyorsak bazı hukuki tedbirler de almak zorunda kalınabilir.

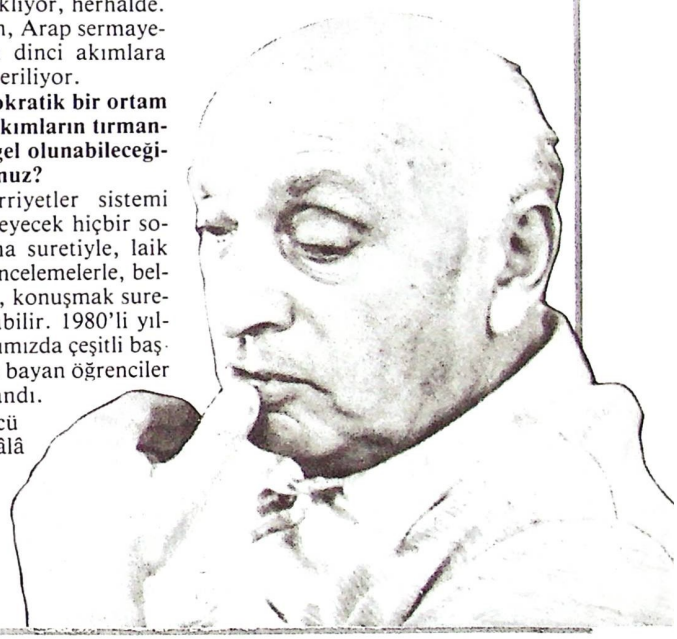

Kuşkusuz anketin yanıt bulmaya çalıştığı ilk soru "bir din dalgasından söz edilip edilemeyeceği"ydi. Bu konuda ilk ipucu, "son beş yıl içinde dinin gereklerini yerine getirenler" arasındaki artış olmuştu. Ankete katılanların yüzde 8'i, bu son dönem içinde Müslümanlığın gereklerini yerine getirmeye başlamıştı. Bir başka deyişle, Modalı F. gibilerin sayısında yüzde 8 oranında bir artış yaşanmıştı Türkiye'de.

Anket sonuçlarına göre, bu grubun büyük çoğunluğu lise ya da yüksek eğitimli ve 20-34 yaşları arasındaydı. İnananlar arasında "yeni"ydiler, ancak İslama bakışları öteki inananlardan pek farklı değildi. Namaz, oruç, kurban kesme ve benzeri dini gerekler konusunda tavırları "genel"le çakışıyordu.

Ya "genel"in özellikleri neydi? Müslümanlıkla "dincilik" arasındaki ayrımın neresindeydi insanlarımız? Ankete katılanlara "dininize bağlılığınızı nasıl buluyorsunuz?" sorusu yöneltilmişti. Bu soruya, katılanların yaklaşık yarısı "normal" yanıtı verirken yüzde 24'ü "zayıf" demiş, ancak yüzde 20'si dine bağlılığını "güçlü" olarak nitelemişti.

Bu oranlar, dinin beş koşulundan biri olan namaz kılma konusundaki oranlarla çakışıyordu. Ankete katılanların yüzde 25'i hiç namaz kılmazken, arasıra kılanların oranı yüzde 52'ydi. Beş vakit na-

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

maz kılanların oranı ise yanızca yüzde 23 olarak ortaya çıkmıştı. Ne var ki bu oranlar, oruç tutma ve kurban kesme gibi "dönemsel dini gerekler"e uyma konusunda artış gösteriyordu. Düzenli oruç tutanların toplam içindeki oranı yüzde 62, düzenli kurban kesenlerin oranı ise yüzde 47'ydi. Dinin gereklerini yerine getirmede eğitim düzeyi arttıkça oranlar düşüyordu.

Son yıllarda en çok tartışılan ve kimi zaman Müslümanlığın en somut, neredeyse ideolojik olarak dışa vurumu haline gelen "baş örtme" konusu da sorulmuştu ankete katılanlara. Sonuçlar, sade Müslümanların, inanışı ideolojiye vardırmadıklarını gösteriyordu. Ankete katılanların yüzde 45'i baş örtmeyi "gerekli bulmadığını" belirtmiş, yüzde 30'u bu konuyla "ilgilenmediğini" söylemiş, yalnızca yüzde 25'i baş örtmeye olumlu yaklaşmıştı. Baş örtme konusunda en kesin tavır "şeriat" isteğini dile getirenlerden gelmişti. Ankete katılanların yüzde 7'si "şeriat düzenini" olumlu görüyordu. Ve bu grubun yüzde 85'i "kadınlar başını örtmeli" demişti.

Evet, Müslümanlıkla dincilik arasındaki ayrım oldukça belirgindi. Ama, dinle ilişkinin, cumhuriyet ideolojisinin öngördüğü "Allah ile kul arasındaki mesele" olmaktan daha öteye gittiği de bir gerçekti. Ankete katılanların yüzde 51'inin Kuran kurslarına, yüzde 15'inin de tarikatlara olumlu yaklaşması bunun bir işaretiydi. İşin ilginç yanı, ankete katılanların yüzde 65'i din eğitiminin devlet tarafından verilmesini istiyordu.

Bir anlamda, sokaktaki Müslüman, yaşamını yalnızca dine göre düzenleme yanlısı değildi, ama dinin "yaşamının önemli bir parçası" olduğunu da vurguluyordu. Çocuğunu Kuran kursuna göndermese de, bu kursların varlığını en azından "normal" karşılıyordu. Beş vakit namaz kılmasa da, "cuma namazını" önemsiyordu.

Türk Silahlı Kuvvetleri hakkında çok yönlü geniş bir araştırma yapan gazeteci-yazar Mehmet Ali Birand, ordunun da din konusuna "eskiye oranla" daha yumuşak baktığını söylüyordu. Birand **Nokta**'ya şunları anlatıyordu: "Ordudaki 'dini akımlarla ilgili duyarlık' belki bundan 20 yıl öncesine oranla değişmeye yüz tutmuştur. Eskiden, sakal bırakmak dahi hemen

Günter Seufert: "Türkiye'de İslam çok yoğun tartışılıyor"

'ticanilik' diye nitelendirilirken, ordunun tutumu da aynı katılıktaydı. Türk toplumundaki gelişmeler, din konusuna bakışındaki değişme, Türk subayını da etkiliyor tabii. Şimdi din belki eskisi gibi büyük duyarlık yaratmıyor. Ancak laiklik çizgisi ile ilgili tutumunda hâlâ bir farklılaşma yoktur."

Birand Harp Okullarında özellikle din eğitimi yapılmadığını belirtiyor. "Ancak dini inançlarını yerine getirmek isteyenler de, eskisi gibi engellenmiyor" diyordu.

"Çukura gömün." Süleymancılığın kurucusu Süleyman Hilmi Tunahan öldüğünde, dönemin içişleri bakanı İstanbul Valiliği'ne "Cenaze sakın Üsküdar'dan Fatih Camii'ne götürülmesin, Karacaahmet'te bir çukur kazıp gömün" diye emir vermişti. Ve Tunahan, "öğrencileri" Fatih'te beklerken apar topar gömülmüştü. Yıl, daha sonraları "dini istismar ediyor" diye suçlanan DP'nin iktidarda olduğu 1959'du. O yılın üstünden çeyrek yüzyıldan fazla geçmişti, ama bugün Süleymancılar 100 bine yakın kapasiteli öğrenci yurtlarıyla "devletin yanında"ydılar. Daha doğrusu iktidar, bir bakanını bu yurtların açılışına gönderecek ölçüde onların yanındaydı.

Yıllar yılı "köylerin ezansız, camilerin imamsız kaldığı" feryatlarının yükseldiği Türkiye'de "Camiler Haftası" düzenlenmeye başlanmıştı bu yıl. Ve bu haftayı yine bir bakan açıyordu. İlk ve ortaöğretim kurumlarında din derslerinin okutulması 1982 yılından itibaren "Anayasal bir buyruk"tu. İslamî gelişmenin önü açılmıştı iyiden iyiye.

"Dini" toplantılarda Atatürkçü Müslüman

İstanbul'un bazı semtlerinde kimi dinci gruplar evlerde özel toplantılar düzenliyorlar. Bahçelievler'de her hafta düzenli olarak yapılan toplantılara katılan 64 yaşındaki Zahide A. Nokta'nın konuya ilişkin sorularını yanıtladı:

Nokta: Kendinize ne zamandan beri "gerçek bir Müslümanım" diyorsunuz?

Zahide A: Dindar bir aileden geliyorum. Annem çok aydın bir Müslümandı. Namazını hiç kaçırmazdı. Babam namaz kılmazdı ama annemi teşvik ederdi. Fatih'te otururduk. 1938'lerde Dülgerzade Camii'nde çok ünlü bir vaiz vardı. Babam annemi oraya gönderir, annem gelince bize duyduklarını anlatırdı. 1950'lerde Şehzade Camii'nde gericilik hortladı, ünlü bir hoca büyük kalabalıklar topladı, gericiliği başlattı. Annem ile babam bu gelişmeleri uzaktan izlediler. Ben ise bir Atatürk çocuğuyum. Biz eski yazı bilemedik, Kuran öğrenemedik. Müslümanlığın tam icaplarını yapamadık. Liseyi bitirince evlendim. Eşim subaydı. Dindardı ama gericiliğe büyük bir tepkisi vardı. 1965-1970 yılları arasında eşim gericiler diye hocaların vaazlarına gitmez oldu. Benim tam anlamıyla kendimi Müslüman hissetmem orta yaştan sonra oldu. Orta yaşla birlikte bende ölüm korkusu, Allahın karşısına çıkma heyecanı başladı. Kendimi tam anlamıyla dinime verdim.

Nokta: Bir Atatürk çocuğu olarak son yıllarda dinci akımların gelişmesini nasıl karşılıyorsunuz?

Zahide A: Dindarım ama ben de gericiliğin karşısındayım, laik bir devletten yanayım.

Nokta: Dinci toplantılara katılıyorsunuz. Bize biraz bu toplantılardan söz eder misiniz?

Zahide A: Orta yaşla birlikte kendimi daha çok dine verdim.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

"Valimiz gönderdi..." "Geçen sene valimiz tüm köylere duyuru yolladı. Kuran öğrenmek isteyen çocuklarınızı bana yollayın, ben onları göndereyim dedi. Bir gün verdiler, hepimiz toplandık. Otobüslerde başımıza birini kattılar yola çıktık. Valimiz bize hareket etmeden önce dinimiz konusunda konuşma yaptı..."

17 yaşındaki Asım Sunar, İstanbul'daki İsmail Ağa Kuran Kursuna 43 çocukla birlikte gelmişti. Memleketi Tunceli, "Valimiz" dediği de Tunceli Valisi Kenan Güven'di. Memleketinden törenle uğurlanan Asım'ın amacı hafız olmak, ardından İmam Hatip'i dışardan bitirerek Tunceli'ye imam olarak dönmekti. Kuran Kursu'na "devlet eliyle" gönderilen Asım, "Şimdi her köyde cami yapılmasıyla İslamiyet inşallah yayılacak. Ailelerimiz dindar olmamızı istiyor. Devletimiz de yardım ediyor" diyordu.

İsmail Ağa Kuran Kursu'nun "devlet memuru" statüsünde olduğu için adının açıklanmasını istemeyen bir yetkilisi de şunları anlatıyordu **Nokta**'ya:

"Devlet zannımca anarşinin dinsizlikten geldiğini anladı. Bu konuda geç de olsa adımlar atılıyor. Anladığım kadarıyla devlet Tunceli'de de dinin yaygınlaşması için çalışıyor. Bize gelen çocuklar Alevi-Sünni karışık. Ama zaten bizim eğitimimiz de mezhep eğitimi değil. İslamiyetin bir bütün olarak öğretilmesi, özellikle de Kuran'ın okunup ezberlenmesi, yani hafız yetiştirmek."

İslamiyet konusunda araştırmaları, kitapları bulunan Prof. Şerif Mardin de son dönemde dinin "bir sosyal kontrol mekanizması" olarak düşünülmeye başlandığını belirtiyordu. Dinine bağlı, yani mütevekkil, yani kolay yönetilebilir insanlar ve toplum... Prof. Mardin, "Din, yeniden ortaya konmasına gerek olmayan, bir anlamda bedava bir kontrol aracı. Yöneticilerin ellerinin altında. Yaygın bir inanca göre de, dinine bağlı insan düzenli bir vatandaş olarak hareket eder, başkaldırmaz, sağduyusunu kullanır... Devletin dine karşı tutumunun biraz da buradan kaynak-

Dikenli tel... İslamı yaşayan kadınları hemcinslerinden ayıran şeylerin bir simgesi sanki

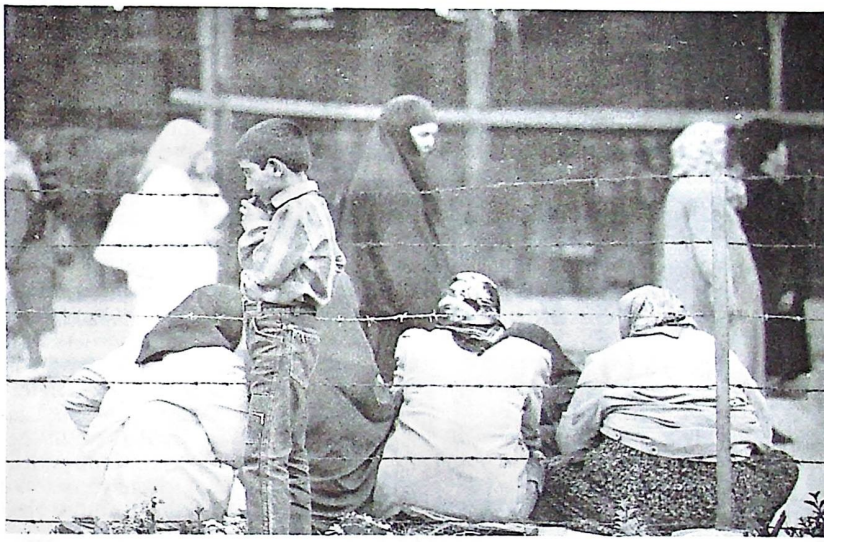

Vaktimin büyük bir kısmını dua etmeye ayırdım. Geçen yıl Bahçelievler'de oturan kızkardeşim, apartmanında her cuma günü yapılan toplantılardan söz etti. Kendisi de katılıyordu. Ben de katılmaya başladım. İnsanın vaktini dinî bir hava içinde geçirmesi güzel bir şey. Fatih'ten bir hanım geliyor. 50 küsur yaşlarında. Apartman halkı her hafta düzenli olarak toplanıyor. Toplantılar saat 11 ile 14 arası yapılıyor. Dindar, kendisini aşırı dine vermiş bir kadın. Şule Yüksel Şenler'in grubundan olabilir. Onu çok yakından tanıyor, ondan "Şule" diye söz ediyor. Birlikte dua okuyoruz. Ama o hanım fırsat buldukça gerici öğütler veriyor. "Televizyon seyretmeyin" diyor. Dizileri yasaklıyor. Ama seyretmeden olmuyor ki... İnsanın gözü kayıyor. Kapanmak üzerine konuşuyor.

Nokta: Nasıl hanımlar katılıyor bu toplantılara?

Zahide A: Toplantıya katılan hanımlar bugünün rahat yaşayan kapalı zümresinden 40-60 yaşları arasındaki hanımlar. Bunların da amaçları benim gibi vakitlerini iyi değerlendirmek tabii. Hem merak hem istek duyuyoruz, hem de gerici konuşmalardan rahatsızlık. İki duygu bende de, o hanımlarda da başabaş gidiyor. Kadını da takdir ettim doğrusu. Fatih'ten kalkıp her hafta Bahçelievler'e geliyor. Hemcinslerine Müslümanlığı irşad ediyor. Ama bir garip kadın. Kendisini çok fazla uhrevi âleme kaptırmış. Son yılların ürettiği tiplerden biri. Benim anneme benzer hiçbir yanı yok. O gerçek, aydın bir Müslümandı. Ben herşeye iyiniyetle bakarım. Mutlaka bir amacı vardır. O kadar yol tepiyor. Belki de Şule Yüksel Şenler'in bir militanıdır. Çünkü çok iyi tanışıyorlar, ondan çok söz ediyor.

Nokta: Şu karşıdaki fotoğrafta İsmet İnönü ile birliktesiniz. Sehpanın üzerinde de Cumhuriyet gazetesi. Sosyal demokrat eğiliminizle dini eğiliminiz çelişmiyor mu?

Zahide A: Aksine. İslamiyet tam bir sosyal adalete dayanan bir din. Siyasi inançlarım sosyal adaletçi bir din ile bağdaşıyor. Çok da iyi oluyor, ikisi birbirini tamamlıyor. Cumhuriyet'te yazılan yazılar da özgürlük, barış, insan sevgisi dolu yazılar. Eskiden CHP'de Kadın Kolları'nda aktif olarak rol aldım, bugün de SHP'yi tutuyorum. Namazımı kılar, duamı okur, orucumu tutarım ama gördüğünüz gibi kapalı giyinmem. Çocuklarıma, gelinime ve damadıma da karışmam. Bakın benim annem de dindar bir kadındı ama Yılmaz Güney'i çok sever, fotoğrafını yanında taşırdı. Gerçek Müslümanlık budur. İnsan çevresini kırmamalı, insan kalbini incitmemeli. Ben bir Atatürk çocuğu olarak gericiliğin karşısındayım, ama elhamdülillah Müslümanım.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

landığını düşünüyorum'' diyordu.

Peki ama, ''devlet yedeğinde din'' diye formüle edilen bu mekanizmanın tersine işleme olasılığı yok muydu? Dinin yaygınlaştırılması çabası ''daha çok inanmak, daha çok sayıda inanan''dan ibaret kalacak mıydı? Bu sosyal kontrol aracının kontrolden çıkması, kitleleri tevekkülden harekete sürüklemesi söz konusu olamaz mıydı?

Tarçın gibi, tuz gibi... ''İslamı küçük bir eşyamız kadar bile tutmuyoruz. İslama arabamıza baktığımız kadar bile baktığımız yok. Onu sadece yemeğimizin üzerindeki biber gibi, tarçın gibi, tuz gibi, ağzımızın tadı daha iyi olsun diye tutuyoruz... Müslüman olmasak içimiz rahat etmeyecek, vicdanımız bizi içerden dürtecek, rahatsız edecek. Onun için birazcık da Müslümanız... Hafif hafif, ucundan kenarından Müslümanlık yapıyoruz. Öyle şey olmaz!''

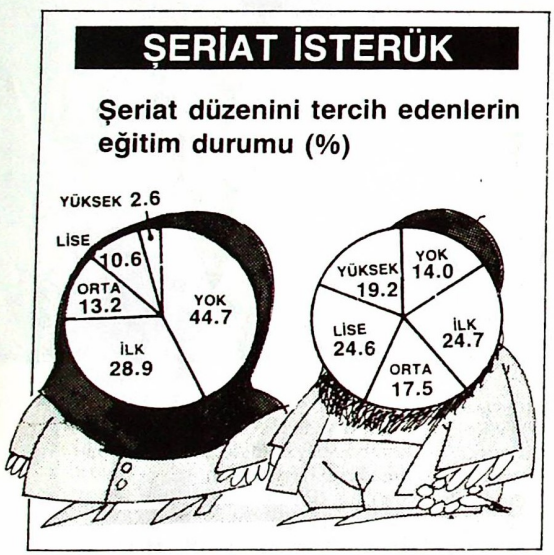

Türkiye'nin en çok satan dini yayını ''İslam'' dergisinin başyazarı ve Nakşibendi Şeyhi Prof. Halil Necatioğlu, ''öyle şey olmaz'' derken bir anlamda ''yedekte'' olmaya karşı çıkıyordu. Ve **Nokta**'nın anketiyle somutlaşan sade Müslümana kızıyordu. Necatioğlu'na göre, ''şu ya da bu kadar Müslüman'' olmak yetmiyordu. Ya tümüyle Müslüman olunup İslamın gerekleri yerine getirilirdi, ya da Müslüman olunmazdı!

''Tümüyle Müslüman olmak'' ise ''İslamı yaşamak'' demekti. Yani bizzat devletin İslami kurallara göre düzenlenmesini istemek!.. Çünkü, İslamcılara göre, Müslümanlık din ile devlet otoritesini birleştiriyordu. İslam, devletin dine dayanmasını buyuruyordu.

İslamiyetin bu özelliği laiklik odağındaki tartışmalarda sol aydınlar tarafından da dile getiriliyordu. Örneğin Prof. Mümtaz Soysal şöyle diyordu: ''Gerçi devleti de içine alacak bir biçimde etki alanlarını genişletme eğilimi bütün dinlerde vardır ama, İslam dini, yalnız devleti değil, yeryüzündeki yaşayışın bütün yönlerini kapsayan bütüncü niteliğiyle, bu eğilimin en güçlü olduğu, hatta bütün inanç sistemine damgasını vurduğu bir din. Örneğin, Hıristiyanlığın temelinde yatan 'Sezar'ın hakkını Sezar'a, Tanrı'nın hakkını Tanrı'ya verin' biçimindeki ikili ayrımı Müslümanlıkta bulamazsınız. İslam, kendine inananlarda bütünlük arar.''

Son yıllarda artış gösteren dini akımların amacı da, kitleleri işte bu konuda ''aydınlatmak''tı. Kitleler, ''Müslümansanız İslami yaşayışı seçin'' hesaplaşmasına getirilmek isteniyordu. Ve öylesine kesin bir çizgi çiziliyordu ki, seçim, ''olmak ya da olmamak'' arasında yapılacaktı. Dini akımlar sade Müslümanı ''tümüyle İslamı yaşamak'' konusunda bir anlamda köşeye sıkıştırıyordu, ama bir yandan da çağdaş tavizler veriyordu: Örneğin Müslümanlık teknolojiye karşı değildi, demokrasiyle çelişmiyordu, çağımızla çatışmıyordu... Bütün bunlar aynı zamanda yeni kazanımlar demekti İslami hareket için. Ne Modalı F. ne de Robert Kolej öğrencileri, ''Müslümanım'' demeyi çağlarına ''aykırı'' bulmuyorlardı.

Evet, din bugün ''toplumda meşruluk'' kazanmıştı büyük ölçüde. Bunda, dinin aydınlar arasında ''İade-i itibar''etmesinin de büyük önemi vardı kuşkusuz. Artık aydınlar, Müslümanların demokratik haklarından söz ediyor, inanış özgürlüğünü ''onların yanında'' savunuyorlardı.

Prof. Mümtaz Soysal, ''Din, Türk kültürü içinde belli bir yeri olan etken. Onun açıkça ifade edilmesi, Türk insanının düşünce tarzındaki rolünün ortaya çıkması sağlıklı bir gelişme'' diyor ve ekliyordu: ''Dine, bir sosyal faktör olarak da bakılabiliyor. Sosyal alanda bir güç olarak toplumda eskiden beri var. Bunu yok saymamak ve bunun da su üstüne çıkmasını istemek çok sağlıklı bir şey.''

Dinin ''meşruluk'' kazanmasıyla birlikte laiklik kavramı da toplumun her katında yeniden tartışılır olmuştu. Ancak bu öylesine bir tartışmaydı ki, körlerin fili tarifi gibi, bambaşka laiklik anlayışları boy göstermişti. Laiklik kimine göre ''din ile devlet işlerinin birbirine karıştırılmaması'', kimine göre ise ''dinin devlet tarafından kontrol edilmesi''ydi. Batıdaki ''sekularizm'' kavramına uygun biçimde ''devletin tümüyle dışında, sivil toplumun kurumlarınca şekillenip denetlenecek bir sivil laiklik'' bile tartışma gündemindeydi.

Evdeki hesap... Laiklik tartışmaları, aslında laikliğin sonuçlarından kaynaklanıyordu. Araştırmacı-Yazar Doç. Mete Tunçay, ''Biz sanayileşmenin bir rasyonelleşme geleneğini ve bunun da kendiliğinden bir laikleşme yaratacağını bekliyorduk. Ama Türkiye Cumhuriyeti'n-

"Din dersi ilgiyi artırıyor"

İstanbul Müftüsü Selahattin Kaya, **Nokta***'nın sorularını yanıtladı.*

Nokta: İstanbul'da cami sayısı hakkında bilgi verir misiniz?

Kaya: Şu an yaklaşık 3500 cami var İstanbul'da. Ayrıca her sene 70 kadar cami de yapılıyor.

Nokta: Bir de mescitler var...

Kaya: Son zamanlarda mescitlerin sayısında memnuniyet verici bir artış var. Büyük çoğunluğu ihtiyaçtan doğuyor. Mesela çok işçi çalıştıran işyerlerinde mescitler sayesinde işçiler kimi zaman içlerinden birini imam yaparak, kendi aralarında öğle ve ikindi namazlarını kılıyorlar.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

"Tesettüre" uygun giyim, artık İstanbul'un alışıldık bir parçası oldu

de gelişmeler böyle olmadı. Sanayileşen yörelerde ve hatta yurtdışına giden işçiler arasında, dinin bir kabarışı gözlemlendi" diyordu.

Almanya'da Bremen Üniversitesi'nde "Türkiye'de İslamiyet" konulu doktora tezi hazırlayan Günter Seufert'e göre ise, bugün Türkiye'de "kutuplaşmadan" söz etmek gerekiyordu. Günter Seufert gözlemlerini **Nokta**'ya şöyle aktarıyordu: "Her Türkün ve her Müslümanın din konusunda bir yabancıya söyleyecek çok sözü var. Türkiye'de din, kültür, dil üstüne yapılan konuşmalar Avrupa'ya oranla en az on kat daha fazla. Bu konuşmalarda insanlar, azgın bir ırmak karşısında ayakta kalmak istercesine kendi bakış açısını savunuyorlar. Dinsizlik ya da İslam, Avrupa'ya ya da Osmanlı'nın altın çağlarına özlem, öztürkçe ya da eski kelime hazinesinin korunması.. İnsanlar ya o tarafta ya bu tarafta. Ama hiç kimse Türkiye'yi bugünkü haliyle kabul etmiyor. Bu tartışmanın ana sorunu olan 'İslama dönmek ya da reddetmek' ise, toplumda İslamın egemenliğini gittikçe belirginleştiriyor bence."

Evet artış vardı. Bu, artık tüm kesimlerin kabul ettiği bir olguydu. Peki ama ne olmuştu da, laikliğin çeyrek yüzyıldan fazla oldukça katı bir biçimde uygulanmasına karşın bu noktaya gelinmişti. Ve bu soru, Türkiye'nin yeni ve en önemli tartışma gündemini getiriyordu: Bu laikliği ne yapacağız? Bazı İslamcılara göre "İslam zaten laik değil"di. Başka İslamcılara göre, "Osmanlı'da din devletin kontrolünde olduğu için laiklik vardı. Şimdi de hiç değilse Osmanlı kadar laik olunmalı"ydı. Aydınlara göre ise, laiklik bir anlamda çözümsüzlük demekti. İnsanlara "Müslüman olun ama devletin izin verdiği kadar" denilemezdi. Bu noktada kimi çevrelerde bir kaygı uyanıyordu: "Laiklik elden gidiyor." Kaygı da beraberinde bir soru getiriyordu: Ne yapmalı?

Prof. Mümtaz Soysal, "büyük uzlaşma"dan yanaydı. Herkes birbirinin inanışına saygı göstermeli,kimse kimsenin davranışına "hele laiklik adına" kesinlikle karışmamalıydı. Çağdaş devlete sahip çıkmak isteyenlerle inanç sahipleri arasındaki denge, böyle bir uzlaşmayla mümkündü. Ancak aksini düşünenler de vardı. Örneğin Prof. Toktamış Ateş, "Bir insan meşru devletin din temeline bağlı olduğuna inanma hakkına sahiptir. Ama bu yolda örgütlenmeye başlarsa, o zaman demokrasinin kendini koruma hakkı doğar. Çünkü böyle düşünenler iktidara gelirse, böyle düşünmeyenlere iktidar yolunu kapa-

Nokta: Bazı camilerin ihtiyacı karşılamadığı öne sürülüyor.

Kaya: Cuma , bayram ve teravih namazlarında bazı camiler yetmiyor. Bu nüfus artışının tabii bir sonucu olarak görülebilir ama bir de, halkın dini meylinin arttığını sanıyorum.

Nokta: Cuma, bayram, teravih gibi namazları camide kılanlar diğer vakit namazlarını kılanlar arasında sayıca büyük farklılık gözleniyor. Bunun nedeni nedir sizce?

Kaya: Halk vakit namazlarını evlerinde, işyerlerinde kılabiliyor. Özellikle sabah, akşam ve yatsılar sırasında camilerde daha az insan bulunabilir. Ayrıca kimi Müslümanların cuma, bayram ve teravihler dışında namaz kılmadığı da söyleniyor. Bugün kimse kimseyi ibadete zorlamıyor, bu mümkün. Ama kimse namaz kılmadığı için Müslümanlıktan çıkmaz. Bir gün diğer vakitleri de kılacaktır. Bu yüzden camilerdeki cuma hutbeleri çok önemli.

Nokta: Türkiye'de oruç tutanların sayısının arttığı söylenebilir mi?

Kaya: Evet, oruçta artış var. Din görevlilerimizden aldığımız bilgiler, halkla temasımız bunu gösteriyor. Mesela büyük bir ilaç fabrikasının müdürü bana şunu söylemişti: "Geçen sene fabrikamızda oruç tutanların oranı yüzde 5'ti, bu sene yüzde 50'ye yükseldi."

Nokta: Verdiğiniz bilgilerden toplumun dine olan ilgisinin son yıllarda arttığı çıkıyor. Sizce bunun nedeni ne olabilir?

Kaya: Bize göre bunun nedeni okullarda din dersi okutulması ve bunun Anayasa ile mecburi tutulmasıdır. Böylece çocuk ve ailesi dini bilgileri öğrenme imkânını temin etti. İkinci olarak radyo ve televizyondaki dini yayınları gösterebiliriz.

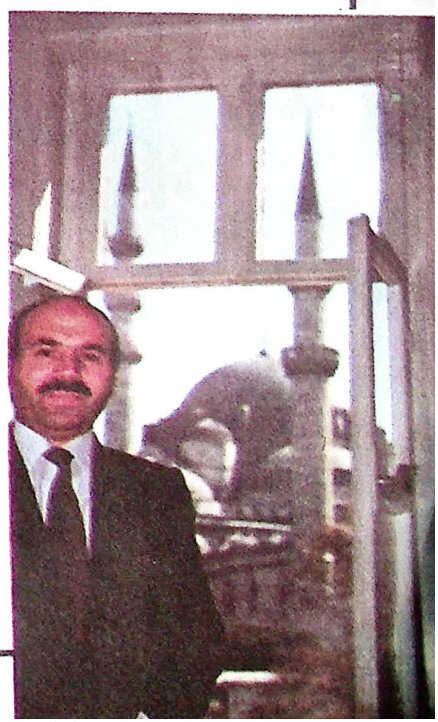

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

tacaklar demektir'' diyordu.

Prof. Ateş aslında İslami hareketlere karşı demokrat davranıp davranmama, din propagandası özgürlüğünü savunup savunmama tartışmalarının altındaki bir soruyu su yüzüne çıkartıyordu sözleriyle: ''İyi hoş da ya bu hareket başını alıp gider ve şeriat gelirse?..''

Nitekim Doç. Dr. Sina Akşin konuya ilişkin endişesini şöyle dile getiriyordu: ''İnsanların dinle ilişkisi kişisel bir olaydır. Ama kalkıp da toplum hayatını, siyasi hayatı dine göre tanzim etmek hem ülkemize zarardır, hem de dine..''

Prof. Şerif Mardin, ise Türkiye'de İslamiyetin yaygınlaştığını ama herşeye karşın ''şeriatın gelmesinin mümkün görünmediğini'' söylüyordu. Prof. Mardin'e göre, Türkiye ''halk İslamı''nın egemen olduğu değişik tipte bir ülkeydi. Halkın arasında, onun kültürüyle yoğrularak oluşan, şeriattan uzak bir dindi bu. O nedenle de özellikle İran tipi bir dönüşüm söz konusu olamazdı.

Bazı uzmanlara ve İslamcılara göre ise böyle bir gelişme imkânsız değildi. Bu, özellikle, İslam dünyasında ayrı bir yeri olan Sudanlı Müslüman düşünür Turabi'nin şu görüşüyle açıklanıyordu: ''Önemli olan sosyal dönüşümü sağlamaktır. Eğer bu sağlanırsa siyasi dönüşüm nasıl olsa kendiliğinden gelir. Çünkü İslamiyet her ikisini birden kapsayan bir dindir.''

Nokta'nın anketinde de ortaya çıktığı gibi dinin gereklerini yerine getirenlerin sayısındaki artış; İslamın her çevrede daha yoğun biçimde gündeme gelmesi; okullarda, iş yerlerinde, kadın toplantılarında ''tebliğ'' çalışmaları (Bkz. çerçeve); Tunceli'nin köylerinden İstanbul'un her köşesine ulaşan ''cami yaptırma'' faaliyetleri... Bütün bunlar bir sosyal dönüşümün habercisi, ilk adımları mıydı? Yüzde 7 gibi hiç küçümsenmeyecek oranda insanın ''şeriat düzeni''nden yana olması, bunu rahatlıkla ifade edebilmesi neyin göstergesiydi? Laiklik toprağında yetişen Müslümanların, bugünün daha ''elverişli'' ortamında büyüttüğü çocukları gelecekte ne talep edecekti? Evet, İslamcı önderler sola ''siz bize biz de size hoşgörülü olalım'' diyordu. Ne var ki ''şeriatçı'' görüşlerin hoşgörüsü, hem kişisel hem de toplumsal düzeyde bugüne dek oldukça kötü sınavlar vermişti. İran'da yaşananlar günümüz Türkiye'si için ''çok uzak'', ''çok tuhaf'' geliyordu belki kimilerimize. Oysa İran'daki toplumsal dram bazan yanı başımızda kişisel dramlar olarak yaşanıyordu.

''**Tanımadınız mı?**'' Zeynep K. bu kişisel dramı yaşayanlardan biriydi. 1978 yılında Ankara Tıp Fakültesi'ne girdiğinde, kendisini yaşamının en büyük engelini atlamış gibi hissediyordu. ''Muhafazakâr'' babasının karşı çıkmalarına rağmen sonunda üniversite eğitimi izni koparabilmişti. Sessiz, çalışkan, ama hep gülümseyen bir genç kızdı. Fakültenin yanı sıra İngiliz Kültür Derneği'ne de kaydolmuştu. Öğrenmek istiyor, öğrendikleriyle ileride yeni bir dünya kurmayı düşlüyordu. Sınıf arkadaşları 1980 yılında birden çok farklı bir Zeynep buldular karşılarında. Yüzü hiç gülmüyordu artık. Bir ''talibi'' çıkmıştı. Dindar bir ailenin dindar oğlu... Ailesi, özellikle de babası baskı yapıyordu kızına. Üniversite öğreniminin onu nerelere sürükleyeceği bilinmezdi, oysa ''başı bağlanırsa'' içi rahat ederdi. Üstelik de kızını ''dini bütün'' bir kocaya emanet etmek tüm korkularını giderecekti. Zeynep, bazı arkadaşlarının da önerisiyle evden kaç-

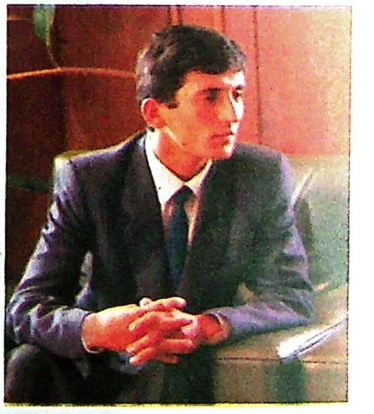

Bu çocuklar İsmail Ağa Vakfı Kuran Kursu öğrencileri. Asım Sunar (küçük resim) gibi

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

mayı bile düşünmüştü. Ama yapamamıştı. Toplum, hele onun gibi bir ailenin içinden gelen bir genç kızın tek başına ayakta kalabilmesine izin verecek olanakları da hoşgörüyü de tanımıyordu. Zeynep sonunda "bir koşulla" evlenmeye razı olacağını söyledi: Hiç değilse okuldan ayrılmamak. Babası da, müstakbel kocası ve ailesi de "evet" demişti. Zeynep evlendi. Ve sınıf arkadaşları onu bir daha görmediler. Günün birinde içlerinden birkaçı otobüste tesadüfen rastlayıncaya dek. Bej pardesülü, tesettüre uygun bağlanmış bej başörtülü bir kadın yanlarına gelmiş, "Beni tanımadınız mı?" diye sormuştu o gün. Tanımamışlardı. "Ben Zeynep..." deyinceye kadar.

Zeynep, ineceği durağa kadar, ayaküstü anlatmıştı öyküsünü. "Aldatıldım" diyordu. Evlendikten sonra kocası okula karşı çıkmıştı. Zeynep okumayacak, örtünüp evinde oturacaktı. Büyük bir sarsıntı geçirmişti, ama karşı çıkamamıştı. Çünkü bu kez bir de çocuğu söz konusuydu. Hamileydi. Sonrası Zeynep için bir anlamda dünyadan kopuş olmuştu: "Allaha inanırdım, dinime bağlıydım, ama öyle koyu bir Müslüman değildim. Şimdi onların bütün istediklerini yapıyorum. Yine de içimden bazen isyan etmek geliyor. Ama kime isyan edeceğimi de bilmiyorum..."

Ayşenur ARSLAN-Ruşen ÇAKIR
Şule ARASAN

Tesettür, aydınlar arasındaki demokrasi tartışmalarının en karmaşık konusu

SÖYLEŞİ / PROF. ŞERİF MARDİN

"Cafe Flore'da felsefe köy kahvesinde din"

"Din ve İdeoloji" adlı kitabıyla İslamiyete ve özellikle "Türkiye'de İslamiyet"e önemli ve ilginç yaklaşımlar getiren siyaset sosyoloğu Prof. Şerif Mardin* Nokta'*nın sorularını yanıtladı.

Nokta: Bütün olgular, Türkiye'de dinin artık "daha fazla gündemde olduğu", dini akımların yaygınlaştığı yolunda. Bunu neye bağlıyorsunuz?

Mardin: Son otuz yıl içinde Türkiye'nin yılda ortalama yüzde 6-7'lik bir iktisadi gelişme gösterdiği göz önünde tutulursa, bunun beraberinde önemli bir sosyal hareketlilik getirmiş olması da doğaldır. Örneğin gecekondu olayının ortaya çıkması, Anadolu'dan büyük şehirlere olan akım, bu hareketliliğin göstergelerinden bazıları. Bu sürecin özelliklerinden biri de çok çabuk oluşması. Buna karşın, iki, iki buçuk kuşak içinde kişilerin dünya görüşlerini değiştirmeleri beklenemez. Böylece, büyük şehirlerde, kırsal alandan gelen bir fikir dağarcığını taşıyan insanların sayısı çoğalmış oluyor. Bu yalnız bir rakam meselesi değil. Aynı zamanda, eskiden bu değerleri kendine rehber etmeyenler, yeni ortaya çıkan durumda kendi geleneklerine yeni bir bağlılıkla sarılma cesaretini buldular. Sonuç olarak, büyük şehirlerde Kemalist ideolojinin değerleri egemenken, bir yatay hareketlilik yoluyla geleneksel değerler meşrulaştı. Toplumsal değişmenin ve iktisadi gelişmenin bir yönü de, 50-200 bin arasında nüfusu olan taşra şehirlerinin yeni bir hayatiyet kazanması, kendi gözünde meşruluk kazanması oldu. Böylece, ülkenin bütününde temel değer olan İslami değerler yeniden ön plana çıktı. Ayrıca bu dinamiğin canlanmasında, -yanlış veya doğru- Türkiye'de dinin bastırıldığı inancının ve doğurduğu tepkinin rolü inkâr edilemez. Evet, İslam meşrulaştı, ama bizim anladığımız yasal anlamda bir meşruluk değil bu. Büyük sayıların yaşamını hallaç pamuğu gibi atan bir sosyal değişimin ürünü, eskiden büyük şehirlerde görünmeyen değerlerin önem kazanmasına bağlı bir meşruluk oldu.

Nokta: Peki bu çerçevede, insanların "kimlik" arayışlarından söz edebilir miyiz?

Mardin: Yeni kurulan cumhuriyetin merkezi mekanizması içindeki kişilere bir elit, seçkin görevi verildiği için cumhuriyet ideallerini kolayca kendilerine mal edebiliyorlardı. İlkokul hocası, devlet memuru, bakan, büyükelçi, vali gibi kimselerden oluşan oldukça geniş bir kitle, bir yandan devletin verdiği görevi yerine getirirken, diğer yandan bu idealleri bir "toplum haritası" olarak kullanıyor ve nihayet bunu devletin sunduğu olanaklardan istifade ederek ortaya koyuyordu. Ama bu üçlü karakter, 1950'den beri yaşanan dezelitizasyonla, yani seçkinliğin devre dışı kalmasıyla ortadan kalktı. Artık bu kişiler görevlerini hangi çerçeve içinde değerlendirebileceklerini bilmiyorlar. Bu görev kavramı ortadan kalkınca, cumhuriyet ideolojisinin en büyük dayanağı da ortadan kalktı.

Nokta: Sizin bir de "dinin insanların şiir ihtiyacını karşıladığı" yolunda bir tespitiniz vardı. Yani insanlara, ekonomik, politik ve ideolojik düzeylerin dışında başka bir düzeyden daha seslenmesi konusu...

Mardin: Haklısınız, ama nasıl anlatacağız bunu? Beynimizi kapsayan dar "pozitivist" öğelere kolay uymayan bir gözlem bu. İnsanların şiirin gizemine benzeyen hayat akımlarına ihtiyaçları olduğunu söylemek. toplum bilimcilerinin kolayca kabul etmeyecekleri bir sav. Ben hep şunu söyledim: Atatürkçülüğün getirmediği şeylerden biri, hayatın şiirselliğini insanın şahsında ya da gruplarda yansıma-

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

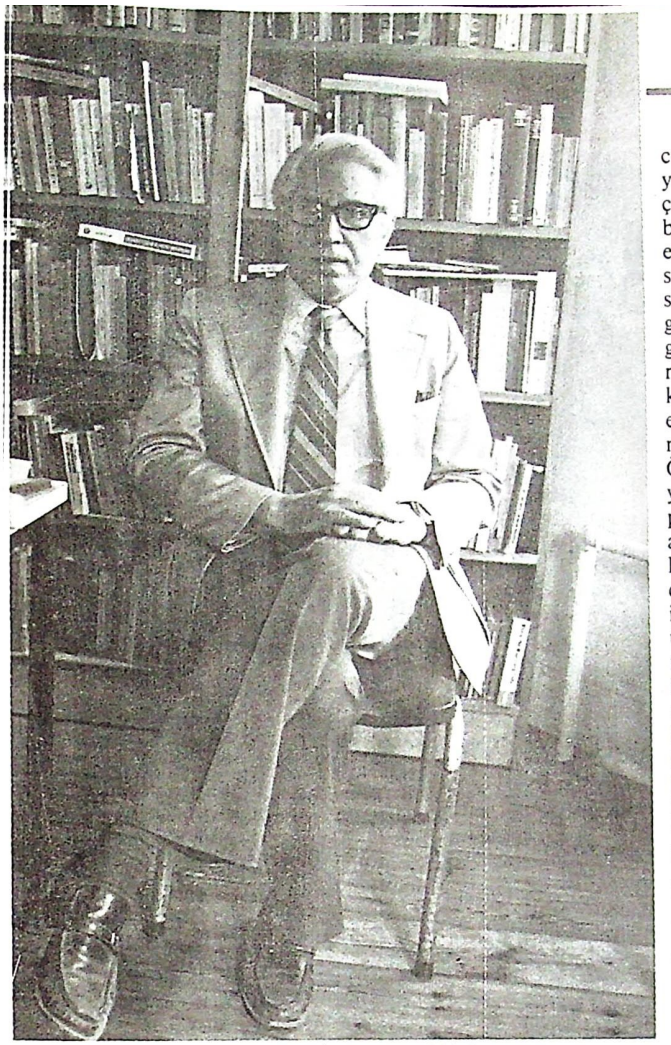

Mardin: "Yönetici çevreler İslam'ı sosyal bir kontrol aracı olarak düşündü"

sını sağlayacak olan bir semboller kümesidir. Dinin yaptığı şey ise bence budur. Hayatın şiirsel bir tarafı var, bunu tasavvufu anlayan çok insan biliyor. Hatta sosyolog Weber bile hayatın "efsun"undan bahsedebiliyor. Yerli malları haftası, izci trampetleri, "çalış, öğün, güven" posterleri ve Atatürk'le ilgili bazı yaklaşımlar bu şiirselliği getirme çabası olarak görülebilir. Ama bu başarılı bir tecrübe olmamıştır. Yani cumhuriyetin getirdikleri içinde, şiirsel olan, insanın kalbini coşturan şeyler azdı ve en önemlisi alt sınıfların günlük kültürüne girmemişti.

Nokta: Son yıllarda değişik dünya görüşlerine sahip kişilerin "hayal kırıklığına uğradıklarını" düşünüp İslama yönelmesinin bu şiirsellikle ilgisi olabilir mi?

Mardin: Bence, insanın rasyonel kafasının çalışması için bile, dünyanın efsununun ve sembolik ifadesinin "kalbine" girebileceği bir gedik olması gerek. İnsanın, kalbine de hitap eden şeyleri öğrenmesi gerek. Örneğin, Türkiye'de varolan politik yapılar askeri müdahalelerle altüst oldu sık sık. İşte insanın bu altüst oluştan sonra geride kalan bir değeri olması gerek. Kaldı ki, her dinin toplumda en alt basamakta olanlara bile verdiği "felsefi" diye bileceğimiz bir değer vardır. Bunu şöyle anlatabiliriz: İnsanın yaptığı her ciddi iş veya kotardığı düşünce zorunlu olarak yaşam-ölüm ikilisinin denklemini içermek zorunda. Fesfese alanı bu denklemi aydınlar için sağlıyor, fakat "din" de aynı derin düşünme imkânını her toplumsal kattaki kişiye veriyor. Varoluşçuluk Cafe Flore'da kalır, din köy kahvesine iner.

Nokta: İktidarlar, devlet nasıl bakıyor peki konuya? Dine karşı tutum değişikliğinin nedeni yalnızca oy kaygısı mı?

Mardin: Türkiye'de dindar bir gencin çalıp çırpmayacağı, okuldan kaçmayacağı, anasına babasına saygı göstereceği, serkeşlik etmeyeceği yolunda yaygın bir inanç var. Bana öyle geliyor ki, gerek askeri gerek siyasi bazı yönetici çevreler Türkiye'de İslamı, yatırım gerektirmeyen bir sosyal kontrol aracı olarak düşündü. Bu konuda toplumun birçok grupları arasında zımni bir anlaşma olduğu anlaşılıyor.

Nokta: Peki bu sosyal kontrol mekanizmasının kontrolden çıkma olasılığı yok mu?

Mardin: Dinin liberalleşmesine ön ayak olan aslında CHP'dir. 1947 kurultayında ileri sürülen temalardan biri, dini öğretim yoluyla çocukların ana babalarına başkaldırmalarına mâni olunacağı ve buna benzer bir ikinci tema, Türk gençliğinin "manevi bir gıda"ya muhtaç olduğuydu. O yıllarda CHP içinde din eğitimine önem verilmesini isteyen bir eğilimin belirdiği açık. Bazıları da buna, "Dinin palazlamasından sonra acaba başka tehlikeler olmaz mı?" diye karşı çıkıyorlar. Bence bugün bile asıl sorun, örgütler ve mezhepler arasında çıkabilecek çatışmalar. Mesela Lübnan'da olduğu gibi. Bir kere bu süreç başlarsa devlet için büyük sorunlar doğar. Türkiye, bu yöndeki bölgesel tehlikeleri hiçbir zaman gözardı edemez.

Nokta: Türkiye, "İslami hayatın yaşanmasına" nesnel koşullar olarak elverişli bir ülke mi?

Mardin: Bana öyle geliyor ki, Osmanlı toplumu, merkezi alanlarında gelişen İslamın diğer ülkelerine göre farklı bir dünya görüşü geliştirmiş. Birçok İslam ülkesinde devletin başı daima "firavun" olarak görülmüştür. Osmanlılardaysa Orta Asya'dan gelen bazı gelenekler nedeniyle, ümmet, devlete bağlı, ona karşı koymayan bir ümmettir. Bu da yalnızca padişahın halife olmasından değil. Toplumsal kültür değişik. Bu özelliğin damgası bugün de görülebilir. Yani Türkiye, özel karakteri olan bir İslami topluluktur. Devleti kerhen değil de, bütün mitoslarıyla, sembolleriye vs. içermiş olan bir "cemaattir".

Nokta: Bundan Türkiye'ye şeriat düzeninin gelemeyeceği sonucuna varabiliyor muyuz?

Mardin: Türkiye'nin toplumsal dengesi ve kendi iç kaynaklarına sahip olması bu olasılığı pek gündeme getirmiyor. Sosyal çelişkiler o derece keskin değil. Türkiye'de insanların köşeyi dönebileceklerine dair ümitleri, çoğunluk için hep var. Ekseriyet hâlâ ülkenin bir istikbali olduğuna inanıyor. Eğer bu umut kaybolursa, o zaman çok şeyler gelişebilir.

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ